

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.24.02.11>

EVELINA KRISTANOVA
UNIwersytet SWPS / SWPS UNIVERSITY

 <https://orcid.org/0000-0003-4935-7417>

Ołtarz Wita Stwosza w źródłach prasowych XIX–XXI wieku

(Rec. Dariusz Raś, *Prasa. Historia. Jakość. Studium metodologiczno-badawcze na temat publikacji prasowych wokół ołtarza Wita Stwosza w XIX, XX i XXI wieku*, Petrus, Kraków 2024, ss. 461)

ABSTRACT

The Altarpiece by Veit Stoss in Press Sources from the 19th to the 21st Century (Critical review of Dariusz Raś, *Prasa. Historia. Jakość. Studium metodologiczno-badawcze na temat publikacji prasowych wokół ołtarza Wita Stwosza w XIX, XX i XXI wieku*, Petrus, Kraków 2024, pp. 461)

The article presents an original monograph on press sources concerning Veit Stoss's altarpiece from the 19th to the 21st century. The study is interdisciplinary, as it combines a significant historical source, namely the press, which has been an important resource for centuries, with the transmission of culture, religion, art, and language. It also falls within the scope of cultural heritage communication. The work addresses a gap in the research on the mediaticity of Veit Stoss's altarpiece 'as a unique object' in the context of its four comprehensive conservation treatments. The book considers 250 press accounts from Kraków published between 1867 and 2022. The author's scholarly approach, source analysis, the validity of the research questions, the results of the analysis, and the compiled literature on the subject were all evaluated.

Keywords: press, Veit Stoss Altarpiece, Kraków, the history of cultural heritage, historic monument restoration

© by the author, licensee University of Lodz – University of Lodz Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding Information: Not applicable. **Conflicts of interests:** None. **Ethical Considerations:** The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication.

Declaration regarding the use of GAI tools: not used

Received: 2025-05-28. Verified: 2025-05-29. Revised: 2025-08-03. Accepted: 2025-08-21

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono oryginalną w pomysłach monografię dotyczącą źródeł prasowych na temat ołtarza Wita Stwosza w XIX–XXI w. Opracowanie ma charakter interdyscyplinarny, gdyż łączy istotne źródło historyczne, jakie od wieków stanowi prasa, z przekazem kultury, religii, sztuki i języka. Wpisuje się także w obszar komunikacji dziedzictwa kulturowego. Dzieło uzupełnia brak badań w zakresie mediatyczności ołtarza Wita Stwosza „jako unikalnego obiektu” w kontekście jego kompleksowych czterech konserwacji. W książce wzięto pod uwagę przekazy prasowe Krakowa liczące 250 artykułów, opublikowane w latach 1867–2022. Oceniono warsztat naukowy autora, analizę źródeł, zasadność postawionych pytań badawczych, wyniki analiz oraz zgromadzoną literaturę przedmiotu.

Słowa kluczowe: prasa, ołtarz Wita Stwosza, Kraków, historia zabytków, renowacja zabytków

S tarannie przygotowana edytorsko i obszerna książka Dariusza Rasia posiada przejrzystą, przemyślaną i logiczną strukturę, która świadczy nie tylko o dobrej znajomości poruszanej problematyki, ale także o historycznych oraz prasoznawczych zainteresowaniach Autora. W ostatnim dziesięcioleciu ukazało się w Polsce sporo ciekawych opracowań prasoznawczych¹, ale takiej jak recenzowana *Prasa. Historia, Jakość* jeszcze nie było. Oryginalna w pomysłach monografia ma bezwzględnie charakter interdyscyplinarny, gdyż łączy istotne źródło historyczne, jakie od wieków stanowi prasa², z przekazem kultury, religii, sztuki i języka.

¹ Z racji moich zainteresowań badawczych wymienię tylko niektóre opracowania warte przypomnienia: K. Gajlewicz-Korab, *Francuska prasa drukowana: narodziny, rozwój, era cyfrowa*, Warszawa 2018; W. Kajtoch, *Szkice językoznawczo-prasoznawcze*, Kraków 2016; D. Karpiński, G. Wieczorek, *Historia prasy o sporcie bokserskim w Polsce w latach 1956–2006*, Wrocław 2023; R. Leśniczka, *Wizerunek prezydenta Andrzeja Dudy na łamach „Tygodnika Powszechnego” (2015–2020)*, Warszawa 2023; *Oficjalna prasa w PRL*, red. S. Ligarski, R. Łatka, Warszawa 2020; E. Maj, *Dziennikarki prasy dla kobiet w Polsce 1918–1939. Portret zbiorowy na podstawie publicystycznego samoopisu*, Lublin 2020; R. Mazur, *Obraz Kościoła katolickiego w polskiej prasie komunistycznej w latach 1945–1956*, Kraków 2023; R. Śpiewak, *Spółczesność – naród – państwo na łamach „Gościa Niedzielnego” (1923–1939)*, Katowice 2022; M. Woźniak, *Świat wartości w krakowskiej prasie katolickiej. „Dzwon Niedzielnny” (1925–1939)*, Kraków 2023.

² K. Maliszewski, *Obraz świata i Rzeczypospolitej w polskich gazetach rękopiśmiennych z okresu późnego baroku. Studium z dziejów kształtowania się i rozpowszechniania sarmackich stereotypów wiedzy i informacji o „Theatrum mundi”*, Toruń 1990; J. Myśliński, *Uwagi o prasie polskiej przełomu XIX i XX w. jako źródle historycznym*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1974, t. XIV,

Opracowanie wpisuje się także zauważalnie w obecny na gruncie medioznawstwa trend do uznawania jako medium wytworów dziedzictwa kulturowego, np. muzeów czy zabytków. Muzeum jako istotny przedmiot badawczy łączy historię, pamięć i dziedzictwo kulturowe. Dorobek w tym zakresie na gruncie polskim jest dość znaczący³. Warto przypomnieć w tym miejscu nazwiska Wiesława Śladkowskiego, Krzysztofa Dunin-Wąsowicza, Józefa Łaptosa czy Kazimierza Maliszewskiego⁴. Do dorobku dotyczącego funkcji komunikacyjnych muzeów przynależą niewątpliwie opracowania Anny Ziębińskiej-Witek⁵. Istotne na tym polu badawczym są również

---

nr 1, s. 8–10. Prasa była podstawowym źródłem historycznym wykorzystanym np. w książkach O.S. Czarnika, *Ideowe i literackie wybory „Robotnika” w latach 1918–1939*, Warszawa 1996; R. Habielskiego, *Niezlomni, nieprzejednani. Emigracyjne „Wiadomości” i ich krąg 1940–1981*, Warszawa 1991; idem, *Wolność czy odpowiedzialność. Prasa i polityka w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2013; M. Tobery, *„Wesołe gazetki” – prasa satyryczno-humorystyczna w Królestwie Polskim w latach 1905–1914*, Warszawa 1988.

³ Między innymi następujące opracowania: *Historia Polski od-nowa. Nowe narracje historii i muzealne reprezentacje przeszłości*, red. R. Kostro, K. Wóycicki, M. Wysocki, Warszawa 2014; M. Kobielska, *Polska kultura pamięci w XXI wieku. Dominanty. Zbrodnia katyńska, powstanie warszawskie i stan wojenny*, Warszawa 2016; eadem, *Patterns and Politics. Cultural Memory in Poland After 1989*, „Kyrrupa / Culture” 2014, s. 31–40; eadem, *Warsaw, 2004 – Gdańsk, 2017. Evolution of the Polish Museum Boom*, [w:] *Difficult Issues. Proceedings of the ICOM International Conference 2017*, Heidelberg 2019, s. 105–115; P. Machcewicz, *Muzeum*, Kraków 2017; *Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych*, red. K. Wolska-Pabian, P. Kowal, Kraków 2019; *The Enemy On Display. The Second World War in Eastern European Museums*, eds Z. Bogumił, J. Wawrzyniak, T. Buchen, C. Ganzer, M. Senin, New York–Oxford 2015; *Pomiędzy jubileuszami. Polityka historyczna w polsko-niemieckiej codzienności*, red. K. Ziemer, J. Andrychowicz-Skrzeba, Warszawa 2017; M. Żychlińska, E. Fontana, *Museal Games and Emotional Truths: Creating Polish National Identity at the Warsaw Rising Museum*, „East European Politics and Societies” 2015, vol. XXX, issue 2, s. 235–269.

⁴ Przykładowo: K. Dunin-Wąsowicz, *Ruch oporu w hitlerowskich obozach koncentracyjnych 1933–1945*, Warszawa 1979; idem, *Wydawnictwa Muzeów Walki i Męczeństwa*, „Dzieje Najnowsze” 1971, nr 4, s. 140–144; K. Maliszewski, *Komunikacja społeczna w kulturze staropolskiej. Studia z dziejów kształtowania się form i treści społecznego przekazu w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Toruń 2001; *Pamięć zbiorowa w procesie integracji Europy*, red. J. Łaptos, Kraków 1996; W. Śladkowski, *Szkice polsko-francuskie XIX–XX wiek*, Lublin 2015.

⁵ A. Ziębińska-Witek, *Historia w muzeach. Studium ekspozycji Holokaustu*, Lublin 2011; eadem, *Muzealizacja komunizmu w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2018; eadem, *Muzea wobec nowych trendów w humanistyce. Refleksje teoretyczne*, „Historyka” 2015, t. XLV, s. 97–115.

prace Bartosza Korzeniewskiego⁶. Przykładem wreszcie mogą być zainteresowania badawcze Roberta Kotowskiego, Marty Wójcickiej czy Marcina Zaborskiego⁷. W ostatnich kilkudziesięciu latach można zaobserwować „twórcze podejście do funkcji komunikacyjnej muzeum”⁸ na przykładzie Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Fryderyka Chopina czy Muzeum Domu Rodzinnego Ojca Świętego Jana Pawła II, Muzeum Żydowskiego w Wilnie, Muzeum Getta Ryskiego i Holokaustu na Łotwie, Estońskiego Muzeum Żydowskiego w Tallinie, Yad Vashem Institute.

Aktywność naukowa Rasia realizowana była m.in. w obszarach komunikacji dziedzictwa kulturowego, wydobywania z zapomnienia bohaterów prasy krakowskiej oraz dziennikarstwa jakościowego. Należy zauważyć, że jego zainteresowania badawcze są dość szerokie i zdecydowanie sprzyjają rozwiązywaniu problemów interdyscyplinarnych. Dotyczą zarówno aspektów historycznych i kulturowych, jak też współczesnych związanych z dziennikarstwem etycznym i jakościowym. Historyczna perspektywa badawcza w połączeniu ze zrozumieniem zagadnień nowoczesnych mediów i komunikacji, pozwala na całościowe ujęcie podejmowanych tematów. Autor książki jest jednocześnie praktykiem w obszarze komunikowania dziedzictwa, gdyż uczestniczył niejednokrotnie w organizacji

⁶ B. Korzeniewski, *Transformacja pamięci. Przewartościowania w pamięci przeszłości a wybrane aspekty funkcjonowania dyskursu publicznego o przeszłości w Polsce po 1989 roku*, Poznań 2010; idem, *Polskie muzea narracyjne o II wojnie światowej po 1989 roku*, „Kultura Współczesna” 2017, nr 2, s. 213–228; *Polskie miejsca pamięci. Dzieje toposu wolności*, red. S. Bednarek, B. Korzeniewski, Warszawa 2014; *Der zweite Weltkrieg im polnischen und deutschen kulturellen Gedächtnis. Siebzig Jahre danach (1945–2015)*, Hrsg. J. Kałużny, A. Korzeniewska, B. Korzeniewski, Frankfurt am Main 2016.

⁷ R. Kotowski, *The Role of the Museum Library*, „Przegląd Biblioteczny” 2019, Special Issue, s. 65–72; M. Zaborski, *Children During the Holocaust: Analysis of the Narrative Line of the Exhibition at the Jewish Museum Berlin*, „Museum & Society” 2025, vol. XXIII, no 2, s. 202–219; idem, *Dziecko wobec narracji Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie. Kluczowe wyzwania i dylematy*, „Muzealnictwo” 2025, nr 66, s. 29–35; idem, *Twarze cierpienia. Dzieci w linii narracyjnej Muzeum Getta Ryskiego i Holokaustu na Łotwie*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 2022, nr 16, s. 269–282; idem, *Obraz dziecięcych ofiar holokaustu. Rola fotografii w ekspozycjach muzealnych*, „Przegląd Socjologiczny” 2024, t. LXXIII, nr 1, s. 101–132; O. Barbasiewicz, M. Zaborski, *Sound, Silence and the Difficult Heritage in the Realms of Remembrance: The Case of Europe and Asia-Pacific Region*, „Museology & Cultural Heritage / Muzeologia a Kulturne Dedicstvo” 2025, vol. XIII, no. 1, s. 5–26; M. Wójcicka, *Medialne dyskursy (nie)pamięci zbiorowej*, Lublin 2023.

⁸ D. Raś, *Muzeum wielu narracji*, Ząbki–Wadowice 2017, s. 7.

zbiorów kultury oraz konserwacji artefaktów i budynków. Brał także udział w redagowaniu przewodników i katalogów wystaw. Jego działalność naukowa w obszarze komunikacji kultury (w tym dziedzictwa kulturowego) wynika często z doświadczenia kierowania licznymi projektami z zakresu ochrony i konserwacji zabytków oraz kierowania instytucją kultury.

W praktyce badawczej Raś definiuje komunikację dziedzictwa jako interakcję społeczną (interpersonalizm i dialog). Wyznaje też podejście tożsamościowe. W obszarze badań prasoznawczych stawia sobie za cel nie tylko konfrontowanie źródeł prasowych o wybranych osobach z bogatym, lokalnym dziedzictwem kulturowym Krakowa, ale także wydobywa z zapomnienia mniej znanych zasłużonych. Warto zauważyć w tym miejscu publikację o Ferdynandzie Machayu jako organizatorze-publicyście prasowym oraz „bohaterze debat i narracji prasowych Krakowa”⁹, którego sylwetka stała się jednocześnie inspiracją do poszukiwań i analiz biograficznych. Autor podejmował również w swoich publikacjach problematykę żydowską na łamach prasy krakowskiej w Drugiej Rzeczypospolitej.

Opinia o książce

Pytania, na które powinien odpowiedzieć recenzent, to m.in.: Czy temat jest uzasadniony i nie został do tej pory opracowany? Jaki jest przedmiot badawczy? Czy autor zapanował nad zgromadzonym materiałem źródłowym? Czy postawione hipotezy badawcze zostały prawidłowo zweryfikowane? Czy uwzględniona literatura przedmiotu odpowiada dotychczasowym dokonaniom naukowym?

Już na wstępie należy stwierdzić, że powody napisania monografii naukowej pt. *Prasa. Historia. Jakość. Studium metodologiczno-badawcze na temat publikacji prasowych wokół ołtarza Wita Stwosza w XIX, XX i XXI wieku* były liczne i zasadne. Wśród nich znalazł się m.in. brak badań w zakresie mediatyczności dziedzictwa kulturowego, a w szczególności dotyczących ołtarza Wita Stwosza „jako unikalnego obiektu” w kontekście jego kompleksowych czterech konserwacji. Zostały one zaznaczone w podtytule książki – chronologia obejmuje jedną konserwację w XIX w., dwie w XX w. oraz kolejną w naszej współczesności. Opracowanie dotyczy 155 lat, gdyż wzięto pod uwagę przekazy prasowe opublikowane

⁹ Idem, M. Woźniak, *Ewangelicznie demokratyczna Polska. Śladami publicystyki ks. Ferdynanda Machaya*, Kraków 2021.

w latach 1867–2022. Interesująco sformułowane tytuł i podtytuł książki odpowiadają jej zawartości oraz zapowiadają własny projekt badawczy.

W spisie treści Raś zachował zasadę, którą cytuje we wstępie: „Nie same liczby gwarantują jakość, lecz ich odpowiednie proporcje”¹⁰. Dowodzą tego układ i objętość rozdziałów, które są proporcjonalne względem siebie. *Słowo od autora* wprowadza nas natomiast w osobisty klimat i powody napisania książki. Autor dokładnie uzasadnia podjętą przez siebie problematykę badawczą, pisząc, że mediatyczność kościoła Mariackiego i ołtarza Wita Stwosza – której odkrycie w przekazach prasowych stanowiło jedno z osiągnięć naukowych tej monografii – nie była dotychczas przedmiotem analiz medioznawczych. Sam ołtarz mariacki był natomiast szeroko reprezentowany w monografiach naukowych i popularnych pracach z zakresu historii, sztuk plastycznych i konserwacji dzieł sztuki, nauk o kulturze i religii oraz nauk o sztuce¹¹. Dodatkowo, posiada bogaty „własny prasorys i mediorys”, co wskazuje na ugruntowaną pozycję w komunikacji społecznej. A mediatyczność ołtarza stwoszewskiego zmotywowała Autora do przebadania jego obecności w wielkich zasobach: kronikarskich, legendarnych, prasowych, filmowych i innych. W książce czytamy: „Mediatyczność obiektu dziedzictwa można «zaobserwować i potwierdzić» dopiero w dłuższej perspektywie, *ex post*, nie jest to możliwe w trakcie jednego sezonu czy jednej wystawy”¹². Początkowa analiza struktury książki dowodzi umiejętnego zapanowania nad zgromadzonym materiałem.

Słabością opracowania może wydawać się brak sformułowania hipotez badawczych, jednak w praktyce naukowej należy stwierdzić dopuszczalność zastąpienia ich pytaniami badawczymi. A te drugie zostały postawione. Odpowiedzi na nie niekiedy zaskakiwały. Odkryciem dla Rasia była nie tyle sama liczba wystąpień

¹⁰ D. Raś, *Prasa. Historia. Jakość. Studium metodologiczno-badawcze na temat publikacji prasowych wokół ołtarza Wita Stwosza w XIX, XX i XXI wieku*, Kraków 2024, s. 10.

¹¹ Przykładowo: K. Czyżewski, M. Walczak, *Kościół Mariacki w Krakowie. 800 lat historii*, Kraków 2023; J. Dębicki, *Filozofia sztuki Wita Stwosza w świetle średniowiecznej teorii atrium*, Kraków 2018; T. Dobrowolski, *Wit Stwosz – Ołtarz Mariacki. Epoka i środowisko*, Kraków 1985; C. Hölz, *Wit Stwosch – Veit Stos*, München 2000; P. Pencakowski, *Ołtarz Wita Stwosza w kościele Mariackim w Krakowie*, Kraków 2025.

¹² D. Raś, *Prasa...*, s. 11.

czy cytatów kulturowych dotyczących ołtarza, ale ich różnorodność, niepowtarzalność stylów ujęcia i kontekstu. Przykładowo, można wspomnieć choćby dokumenty Rady Miejskiej Krakowa, powieść Antoniny Domańskiej (1913) i film Sylwestra Chęcińskiego z 1961 r. pod tym samym tytułem *Historia żółtej cizemki*.

Wybór tematu uzasadnia również zgromadzenie i przeanalizowanie rozproszonych źródeł prasowych o dziejach ołtarza. Zamierzeniem Rasia było ich uporządkowanie oraz całościowe odtworzenie wydarzeń, bohaterów i wartości, wokół których budowano relacje społeczne w odniesieniu do dzieła sztuki i obiektu kultu. Odtworzona pamięć historyczna pozwoliła na kompleksową analizę dziejów ołtarza przy podejściu, że samo dziedzictwo kulturowe jest formą komunikacji. Powodem stała się także rzetelność oraz dociekliwość dotycząca braków i nieścisłości w analizowanych informacjach prasowych i historycznych. Raś stwierdził bowiem liczne niedostatki w prasie, które czyniły niepełnym, a czasami wręcz karykaturalnym obraz dotyczący wydarzeń, osób i wartości.

Autor dostrzegł jednocześnie potrzebę kontynuacji badań nad dziennikarstwem jakościowym w aspekcie tworzenia użytecznych i uniwersalnych narzędzi. Przyczyniło się to do opracowania i walidacji autorskiego modelu oceny i pomiaru jakości materiałów prasowych, tzw. TULIP (*Test on Usability, Linguistic, Information and Publicity*). Istotne jest, że to narzędzie opracowano z myślą o możliwości jego aplikacji w ocenie tekstów prasowych o różnorodnej tematyce, niezależnie od czasu ich publikacji. Porównywalność modelu na przestrzeni lat miała zapewnić cykliczna reprezentacja wydarzeń. Za takie wydarzenie słusznie uznano troskę społeczności o światowej rangi dziedzictwo kulturowe. Szkoda jednak, że badacz nie wspomniał nawet o najnowszych publikacjach polskich naukowców w tym zakresie¹³.

Ołtarz mariacki – obiekt kultu i kultury, w połączeniu ze źródłami prasowymi o nim oraz rozważaniami na temat jakości dziennikarskiej przekazów przyczyniły się do powstania oryginalnego dzieła o charakterze interdyscyplinarnym. Wymienione wyżej motywy badań nie budzą zastrzeżeń, a raczej uzasadniają podjęcie problematyki. Wreszcie praktycznym powodem skupienia uwagi na

¹³ Przykładowo: P. Olechowska, *Krytyka mediów jako instrument jakościowego dziennikarstwa (przeгляд stanowisk i teorii)*, [w:] *Współczesne media. Dziennikarstwo jakościowe*, red. I. Hofman, D. Kępa-Figura, M. Pataj, t. I, Lublin 2023, s. 145–155.

wybranych zagadnieniach było także bezpośrednio uczestnictwo Rasia w kierowaniu kompleksową konserwacją retabulum Wita Stwosza w latach 2015–2021.

W celu napisania dysertacji zgromadzono pokaźny materiał źródłowy liczący 250 artykułów z lat 1867–2015. Uzyskano go na podstawie analizy zawartości 16 wyselekcjonowanych krakowskich tytułów prasowych oraz dodatków krakowskich w prasie ogólnopolskiej, co stanowi reprezentatywną próbę badawczą. Szczegółowa tematyka dotyczyła restauracji ołtarza w latach 1867–1871, 1932–1933, 1946–1949 i 2015–2021. Wzięto pod uwagę także okres wojny, kwestię grabieży i wywiezienia ołtarza w latach 1939–1945, jego powrót do Krakowa w 1946 r., wystawę na Wawelu 1949–1957, powrót ołtarza w 1957 r. z Wawelu do kościoła Mariackiego. W materiałach prasowych znalazł się także cykl różnorodnych wydarzeń z drugiej połowy XX w. (tzw. *Varia*). Odpowiedzią na jedno z zadanych przez recenzentkę pytań jest fakt, że głównym przedmiotem badań książki jest prasa. Uzupełniający materiał badawczy miał natomiast charakter zróżnicowany, gdyż uwzględniono w nim szeroko pojęte teksty kultury (literackie, audiowizualne, audialne i wirtualne) oraz bogatą polską i zagraniczną literaturę przedmiotu. Pod względem formy były to materiały archiwalne, książki, artykuły, źródła kronikarskie, przewodniki po Krakowie, opowieści, bajki, legendy, wiersze, obrazy. Nie zabrakło też popularnej ikonografii, rzeźby, architektury, filmów, sztuk teatralnych, utworów muzycznych, audycji radiowych i telewizyjnych, gier komputerowych czy hipertekstów. Wyraźna fascynacja problematyką kazała Badaczowi uwzględnić niemal każdy przejaw działalności człowieka dotyczący ołtarza mariackiego. Jak skonstatował, w lokalnej prasie krakowskiej zaczęto pisać o metodach konserwatorskich interwencji podczas dwóch pierwszych konserwacji ołtarza Wita Stwosza.

Podczas analizy Raś stwierdził również niekompletność informacji prasowych dotyczących losów ołtarza. Znamienny okazał się brak jakichkolwiek publikacji prasowych dotyczących ukrycia retabulum przed wojną w 1939 r., a po dużym medialnym zainteresowaniu konserwacją i powrotem retabulum do mariackiej fary, nastąpił w prasie czas „rozproszonego zainteresowania” ołtarzem. Publicyści nie relacjonowali osobno wydarzeń, lecz poddawali retrospekcji wszystkie poprzednie historie. Zabrakło zainteresowania prasowego dwoma konserwacjami ołtarza Stwosza w latach

1982–1983 oraz w 1999 r. Zmiana w przekazie prasowym nastąpiła dopiero podczas kompleksowej jego restauracji w latach 2015–2021, którą odnotowywano najczęściej. Autor na podstawie analizy przekazów prasowych prześledził trwającą ponad 150 lat „ewolucję zmian” w sposobie konstruowania i dostarczania informacji. Za oceną materiałów prasowych od pierwszej kompleksowej konserwacji ołtarza w latach 1867–1870 przemawiała, jak pisał, przypadająca w tym czasie cezura początku rozkwitu prasy krakowskiej. Jak podkreślił Autor, rozwój sztuki konserwatorskiej zbiegł się z intensywnym rozwojem prasy w połowie XIX w.¹⁴ Słusznie wyodrębniono w opisie trzy wątki narracyjne: zdarzeń, osób i wartości. Odtworzono je na tle dziejów życia społecznego i kulturalnego Krakowa. W dyskursie odniesiono się wyraźnie do wartości religijnych. W tym miejscu należy stwierdzić też, że warsztat badawczy nie budzi zastrzeżeń.

Głównym celem pracy było przeprowadzenie kompleksowego studium metodologiczno-badawczego komunikacji społecznej ze szczególnym uwzględnieniem komunikacji prasowej wydarzeń wokół ołtarza Wita Stwosza w Krakowie w latach 1867–2022. Zrealizowano go poprzez trzy cele szczegółowe oraz odpowiadające im hipotezy badawcze (H1–H8). Pierwszy cel szczegółowy (C1) stanowiło potwierdzenie mediatyczności ołtarza Wita Stwosza na tle różnych zjawisk medialnych. Raś zrealizował go poprawnie za pomocą przeglądu różnych rodzajów aktywności mediów tradycyjnych i nowych. Drugi cel szczegółowy (C2) sformułowano jako systematykę świadectw prasowych oraz wyodrębnienie w nich wiodących osi narracyjnych dla wieloaspektowej analizy reprezentacji prasowej w kontekście historii ołtarza mariackiego. W wyniku solidnie przeprowadzonych badań wyodrębniono tzw. główne osie informacyjne, przedstawiono opis w kontekście wierności prezentacji historii ołtarza na podstawie narracji prasowych w lokalnym środowisku miasta Krakowa. Opracowanie narzędzia pomiaru jakości treści prasowych i demonstracja zastosowania go w ocenie artykułów na temat ołtarza Wita Stwosza to trzeci cel szczegółowy.

Przeprowadzona w pracy analiza prasoznawcza jest dogłębna i niezwykle rzetelna. Raś porównał także we właściwy sposób przekazy prasowe ze źródłami historycznymi. Posłużył się następującymi metodami naukowymi: analizą zawartości mediów, opisową (historyczną), porównawczą, jakościową i ilościową analizą treści,

¹⁴ D. Raś, *Prasa...*, s. 39.

jak też metodami charakterystycznymi dla innych dyscyplin nauk społecznych (np. nauk o zarządzaniu i jakości). Niezwykle pomocne stały się także metoda analizy treści, metoda analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metody statystyczna i ekspercka. Autor wykazał się w tym interdyscyplinarnością metodologiczną. Zabrakło jedynie metody analizy zawartości prasy omówionej przez Walerego Pisarka, o której warto byłoby wspomnieć i zacytować przynajmniej raz w przypisie, jak też w bibliografii¹⁵. Uchybieniem w pracy jest brak odniesienia do znanych dokonań metodologicznych językoznawców i medioznawców polskich oraz zagranicznych, zwłaszcza że książka pretenduje do funkcji wzbogacenia dorobku w zakresie nauk o komunikacji i mediach. Należałoby więc uwzględnić Berelsona, Gackowskiego, Habielskiego, Golkę, Kajtocha, Krippendorfa, Lisowską-Magdziarz, Myślińskiego i innych¹⁶.

Badacz poprawnie sformułował pytanie: Czy media w historii lokalnej społeczności – a w szczególności prasa lokalna Krakowa – wnoszą odkrywcze informacje o zdarzeniach, osobach i wartościach, towarzysząc konserwacjom i wydarzeniom przełomowym z obszaru dziedzictwa ołtarza stwoszewskiego? Zastanawiał się jednocześnie, czy prasa dotycząca tego zakresu tematycznego, a obejmująca kilkanaście ostatnich dekad, może stanowić bazę badawczą odpowiednią do rozważań nad jakością treści. Pytania badawcze w znacznej mierze odnosiły się do oryginalności badań nad mediami lokalnymi, komunikowaniem wizualnym, genealogią dziennikarstwa, a w efekcie zmierzały do holistycznego ujęcia problemu jakości przekazu w tematyce dziedzictwa kulturowego. Autor stwierdził także, że ołtarz Wita Stwosza odznacza się niezmienną od ponad 150 lat mediatycznością.

Docenić należy zdefiniowanie w opracowaniu 16 kryteriów oceny jakości przekazów prasowych oraz ich pogrupowanie w czterech kategoriach: informacyjności, języka prasowego, użyteczności oraz sposobu upublicznienia. Autor przedstawił także metodykę

¹⁵ Przykładowo: W. Pisarek, *Prasa nasz chleb powszedni*, Wrocław 1978; idem, *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.

¹⁶ Przykładowo: T. Gackowski, M. Łączyński, Ł. Majchrzyk, A. Matyja, M. Wieczorkowski, *Skrypt do analizy zawartości prasy*, Warszawa 2007; idem, *Rzecz o metodologii badań medioznawczych*, „Studia Medioznawcze” 2010, nr 1, s. 151–168; *Zawartość mediów czyli Rozważania nad metodologią badań medioznawczych*, red. idem, Warszawa 2011; M. Lisowska-Magdziarz, *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2004; W. Kajtoch, *op. cit.*

walidacji modelu TULIP. Statystycznej weryfikacji – na podstawie ocen dokonanych przez dwóch niezależnych ekspertów przy użyciu narzędzia TULIP – dokonano ostatecznie w rozdziale dziewiątym na bazie statystycznej analizy korelacji. Wyniki przeprowadzonej analizy dowiodły występowania współzależności – im bliższy nam rok opublikowania, tym wyższa ocena jakości.

W monografii zaprezentowano *sacrum* w kontekście *profanum*, jak też wartości dziedzictwa kulturowego w lokalnym kontekście. Piękno sztuki doceniono w procesie badawczym i konserwatorskim. W rezultacie przeprowadzonej analizy powstało dojrzałe dzieło świadczące o znacznych kompetencjach naukowych Rasia. Autor we właściwy sposób opanował, posegregował i przeanalizował zgromadzony materiał prasowy dotyczący ołtarza Wita Stwosza, pochodzący z różnych okresów chronologicznych.

Warto przedstawić tezy występujące w poszczególnych częściach i rozdziałach monografii. W pierwszej części, zatytułowanej *Prasa*, poznajemy liczne nazwiska związane z historią sztuki i konserwacją zabytków. Czytamy między innymi: „Samo badanie prasowej percepcji ołtarza jako składowego elementu historycznego centrum miasta Krakowa i części światowego dziedzictwa, jest samo w sobie próbą wpisania się w rozważania o nośnikach tożsamości. W tym przypadku cele i motywy tej monografii są zgodne z perspektywą doktryny UNESCO”¹⁷. Autor słusznie skupił się na prasie jako pierwszym i długowiecznym środku społecznego przekazu, na łamach którego od drugiej połowy XIX w. obecna była narracja o dziedzictwie kultury – ołtarzu Wita Stwosza. Była ona, jak pisał, „uprzywilejowanym nośnikiem treści [...] zwłaszcza tam, gdzie jej funkcjonowanie oparte było o lokalne tytuły dzienników, tygodników czy tytuły prasy specjalistycznej”¹⁸.

W dalszej części książki Raś ponownie uzasadnił wybór tematu: „Pentaptyk mariacki – biorąc pod uwagę teorię «znaku pamięci» Riegla czyli historii, sztuki, wierzeń – podlega każdorazowej reinterpretacji wedle wrażliwości różnych odbiorców następujących po sobie pokoleń. Badania wokół dziedzictwa ołtarzowego nie powinny być prowadzone jedynie przez teologów czy znawców sztuki (historyków, teoretyków malarstwa i rzeźby, konserwatorów i restauratorów), ale również przez specjalistów z innych dziedzin, dyscyplin

¹⁷ D. Raś, *Prasa...*, s. 41.

¹⁸ *Ibidem*, s. 42.

i subdyscyplin”¹⁹. Autor biegle porusza się po materiale źródłowym, przytaczając liczne cytaty, a starannie przygotowany aparat naukowy świadczy o jego erudycji. Stwierdzić zatem można, że zapanował nad zgromadzonym materiałem źródłowym.

Istotny merytorycznie rozdział drugi w tej samej części zatytułowany został *Złożoność metodologiczna badań artykułów prasowych*. Rozważania rozpoczęto od przytoczenia definicji prasy. W tym miejscu zasugerowałabym porównanie jej również z definicją obecną w najnowszym *Leksykonie terminów medialnych* pod redakcją Kazimierza Wolnego-Zmorzyńskiego i innych²⁰. Następnie dokonano przeglądu metod badawczych stosowanych w medioznawstwie. W podrozdziale 2.2 szczegółowo omówiono cele i przyjęte hipotezy badawcze, o których wspomniałam wyżej. Autor wyjaśnił też ponownie długą cezurę czasową, którą wyznaczyły rok ukazania się w krakowskim „Czasie” inicjalnych relacji prasowych na temat pierwszej wielkiej restauracji stwoszowskiego retabulum oraz rok zakończenia procesu wieloletniej komunikacji wokół najnowszej konserwacji. Opracowanie wymagało analizy historycznej, analizy treści jakościowej i ilościowej, jak też analizy wielokryterialnej i statystycznej. Oryginalność badań, jak zaznaczył Raś, polegała na zrelacjonowaniu prasowej historii mariackiego dzieła Stwosza. Chodziło jednocześnie o przedstawienie odmiennego od powszechnie znanego w książkach i opracowaniach historycznych ujęcia jego dziejów. Autor wydobył na światło dzienne także mało znane dotychczas szczegóły historyczne. Chciał odpowiedzieć na następujące pytania: Czy media w historii lokalnej społeczności – a w szczególności prasa lokalna Krakowa – wnoszą odkrywcze informacje o zdarzeniach, osobach i wartościach, towarzysząc konserwacjom i wydarzeniom przełomowym z obszaru dziedzictwa retabulum stwoszowskiego? Czy prasa dotycząca tego zakresu tematycznego, a obejmująca kilkanaście ostatnich dekad, może stanowić bazę badawczą odpowiednią do rozważań nad jakością treści w historii? Jakie historyczne fakty prezentowane są przez prasę wydawaną w różnych realiach społeczno-politycznych? Czy wiek materiału prasowego wpływa na sposób reprezentacji bohaterów i wartości oraz na ocenę jakości?

---

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Leksykon terminów medialnych*, red. K. Wolny-Zmorzyński *et al.*, t. I-II, Toruń 2024.

Kolejne „hipotezy szczegółowe” (Autor rozumie hipotezę jako pytanie badawcze) brzmiały następująco: Czy ekspercka ocena jakości materiałów prasowych jest zależna od parametrów tekstu? Czy kryteria jakości wskazane przez ekspertów jako najważniejsze mają największy wpływ na finalną ocenę jakości materiałów prasowych? Czy model jest obiektywny z punktu widzenia procedury oceny jakości materiałów prasowych? Odpowiadając na kolejne pytanie recenzentki, należy skonstatować, że brak postawionych hipotez we wstępie książki zastępują właściwie sformułowane kwestie badawcze.

Wyniki badań zaprezentowane w książce stanowią przykład możliwości wykorzystania tematu dziedzictwa (zarówno kulturowego, jak i prasowego) w dziedzinie innej niż historia czy historia mediów. Głównym zamierzeniem Badacza było dokonanie szczegółowej analizy prasy lokalnej w celu ustalenia historycznych faktów związanych z konserwacją, wywiezieniem czy powrotem pentaptyku mariackiego. W podrozdziale 2.5 przedstawiono kontekst badań nad jakością materiałów prasowych, co miało stanowić kontynuację i dodanie wartości do polskiego oraz międzynarodowego dorobku w zakresie szeroko pojmowanego dziennikarstwa jakościowego²¹. Rozgraniczono przy tym fachowo ocenę jakości dziennikarskiego działania od oceny jakości dziennikarskiego produktu. Celem Autora książki, jak zastrzegł, nie było odniesienie do metod ewaluacji dziennikarskich działań ani też kompetencji i profesjonalizmu dziennikarza. Skoncentrował się jedynie na metodach, modelach i schematach oceny jakości szeroko rozumianej informacji (IQ, ang. *information quality*), które zostały opisane w literaturze zagranicznej. Motywacją poszukiwań stała się potrzeba opracowania nowego sposobu pomiaru jakości przekazów prasowych. Ambicją Rasia było znalezienie narzędzia, które miało zapewnić nie tylko kompletność i obiektywność oceny, ale także łatwą aplikowalność i prostotę interpretacji wyników. Narzędzie to miało być zautomatyzowane i miało zapewnić wiarygodną ocenę jakości tekstu bez potrzeby jego czytania.

Kolejnym dowodem na opanowanie przez Rasia bogatego materiału źródłowego może być druga, najobszerniejsza część pracy zatytułowana *Historia* i podzielona na rozdziały od 4 do 6. W rozdziale czwartym *Prasowa czasoprzestrzeń zdarzeń* zidentyfikowano

²¹ I. Hofman, *Dziennikarstwo poważne w wydaniu księdza Adama Bonieckiego*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2017, t. LX, nr 4(232), s. 743–759.

ważne zdarzenia ołtarzowe i ich chronologię w ekspozycji prasy krakowskiej. Źródła prasowe, jak stwierdził Badacz, pozwoliły na bardziej szczegółowe wyjaśnienie procesu historycznego i „aury występującej dookoła ołtarzowych dziejów najnowszych”. Przekazy historyczne konserwacji nie pokrywały się całkowicie z opisami prasowymi. Za najważniejsze, kluczowe wydarzenia prasowe uznano cztery kompleksowe konserwacje oraz dwa zdarzenia dotyczące losów ołtarza w czasie wojny. Były to odnalezienie i przekazanie ołtarza do Krakowa przez żołnierzy amerykańskich w 1946 r. oraz ostateczny powrót dzieła Wita Stwosza do murów kościoła Mariackiego w 1957 r. Na relacje prasowe widoczny wpływ miały warunki polityczne, natomiast w opiniach prasowych istotna była kontrolna funkcja prasy. Historyczna analiza źródeł wykazała identyfikację najważniejszych osób w wątkach stwoszowskich, często nie byli oni powszechnie znani. W tej części Autor przypomniał ciekawostki związane z podjętym tematem, czego przykładem może być film w reżyserii S. Chęcińskiego z 1962 r. zrealizowany na podstawie powieści A. Domańskiej pt. *Historia żółtej cizemki* (1913). Zwrócono także uwagę na sposoby popularyzacji retabulum czy starania o umiędzynarodowienie problematyki w prasie.

Po każdym podrozdziale zamieszczone zostały pogłębione wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy. Opracowanie części *Historia* świadczy także o dobrej znajomości Rasia spraw dotyczących konserwacji zabytku, orientuje się on znakomicie w nazwiskach „bohaterów narracji” (nie tylko Wicie Stwoszu, ale także Karolu Estreicherze juniorze, bohaterze zbiorowym, fotografach poliptyku) oraz koryguje nieścisłości historyczne. Interesujące określenia Wita Stwosza prezentuje tabela 5.2: „dzielny malarz”, „mistrz”, „echo swej epoki”, „Szwab”, „egocentryk” i inne. Ostatecznie Autor stwierdził: „Prezentowana dyskusja, dotycząca opowieści i sporów wokół osoby Wita Stwosza, jest co prawda bardzo atrakcyjna dla odbiorcy, ale najczęściej nieopierająca się na prawdziwych opracowaniach”²².

Relacjonując przekazy prasowe, Raś omawia je z punktu widzenia znawcy. Uwzględnia najważniejsze krakowskie tytuły prasowe, jak „Czas”, „Przekrój”, „Echo Krakowa” czy „Tygodnik Powszechny”. Przytacza też liczne i właściwie dobrane cytaty. Analizuje i porównuje przekazy prasowe, np. mit „Wita Stwosza Polaka” (s. 154–155), nadmienia o stereotypowym podejściu dziennikarskim w prasie

²² D. Raś, *Prasa...*, s. 157.

(s. 188) czy niskiej reprezentacji kobiet w korpusie prasowym. Pisząc o wartościach, Autor rozpoczyna podrozdział szósty od definicji i przypomnienia najważniejszych nazwisk badaczy zagadnienia, a następnie przechodzi do meritum wartości religijnych, estetycznych, kulturowych, naukowych, materialnych i innych. Świadczy to nie tylko o zrozumieniu tematyki, ale także o bardzo wnikliwych rozważaniach. Część *Historia* przynosi zatem ogrom szczegółowej wiedzy. Badacz wykazuje godną historyka pieczołowitość i dokładność w wyjaśnianiu faktów.

Rozważania w trzeciej i zarazem ostatniej części pt. *Jakość Raś* rozpoczął od sformułowania definicji „jakości” na podstawie wypowiedzi starożytnych pisarzy, Biblii i autorów współczesnych. W dalszej kolejności zastanawiał się nad tym, czym są atrybuty jakości przekazów medialnych. Snuł rozważania na temat odmiennej terminologii, podając liczne przykłady – synonimy dziennikarstwa jakościowego, dziennikarstwa wartości, dziennikarstwa rzetelnego, etycznego itp. Licznych porównań dokonał na podstawie dostępnej polskojęzycznej i obcojęzycznej literatury przedmiotu. Krytyczna analiza piśmiennictwa świadczy o pogłębionym zrozumieniu problematyki przez Badacza. W tej partii monografii również uzasadnił on swoje poczynania badawcze. Pisał: „obecna część książki skoncentrowana jest przede wszystkim na inwentaryzacji metod oceny jakości treści internetowych i dziennikarskich, czyniąc jednocześnie odwołanie do obszernej literatury przedmiotu, która dziennikarstwo jakościowe traktuje z wielu perspektyw i na wiele różnych sposobów”²³. Chcąc usystematyzować „temat”, „ustalić zestaw kryteriów jakości treści” oraz określić „luki badawcze”, konstatuje, że „niewielu badaczy – w skali międzynarodowej – zajmuje się metodologią oceny jakości tekstów internetowych czy prasowych”²⁴. Tu należałoby nie zgodzić się z Autorem, gdyż takie opracowania powstały. Ich autorami byli m.in. Stephan Russ-Mohl czy Robert G. Picard.

Na dalszych stronach opracowania zaprezentowano nowatorski sposób pomiaru TULIP, ograniczony do samego produktu dziennikarskiego, gdyż nie uwzględnia on profesjonalizmu dziennikarzy. Celem zastosowania tej metody w obecnych badaniach było wykrycie w analizowanych tekstach „krytycznych problemów” wpływających na jakość przekazu prasowego. Oceniający zostali poproszeni

²³ *Ibidem*, s. 274.

²⁴ *Ibidem*.

o zaznaczenie w korpusie wszystkich „luk jakościowych”, które następnie zostały przyporządkowane do kategorii klasyfikujących według wspomnianych już 16 kryteriów jakości informacji. Począwszy od podrozdziału 8.2 pt. *Opisowa (kwalitonomiczna) ocena jakości*, Autor ponownie wykazuje się dojrzałością i obiektywizmem w ocenie historycznych i współczesnych przekazów prasowych na temat ołtarza Wita Stwosza. Piętnuje prasowe wypowiedzi niekompletne, stroniczne, ulegające stereotypowym opisom, np. Niemca, czy też przekazy niewiarygodne, bo podległe cenzurze po 1945 r., podając trafne i liczne przykłady.

Raś ukazuje przy tym sposób wartościowania wypowiedzi prasowych według przedstawionych wcześniej konkretnych kryteriów jakości. Zapewne dla lepszego zrozumienia zagadnień przez czytelnika konstruuje zobrazowania w postaci tabel (np. tabela 8.1 na s. 305) i uzupełniających tekst fotografii (np. na s. 307). Ta część pracy świadczy o przemyśleniach i dogłębnej analizie problemów badawczych oraz dobrej znajomości opisywanego obiektu sztuki. Raś wnioskuje, że: „Materiały cechuje cykliczne uznanie dla wartości kulturowej, którą zabytek symbolizuje dla miasta i państwa”²⁵. W podrozdziale 8.3 zaprezentowano wielokryterialny model oceny jakości artykułów prasowych, bazujący na czterech wymiarach: użyteczności (ang. *usability*), językowym (ang. *linguistic*), informacyjnym (ang. *informational*) oraz upublicznienia (ang. *publicity*) – TULIP. Omawia jego etapy, a w tabeli 8.2 przedstawia jego model oceny jakości (s. 314–316). Zawartość tabeli może być przydatna do prowadzenia zajęć dydaktycznych ze studentami w ramach przedmiotu dziennikarskie źródła informacji. Ponadto w książce przyjęto metodę polegającą na ocenie dużej liczby materiałów przez dwóch wysoko wykwalifikowanych i celowo dobranych ekspertów.

W pracy dokonano dogłębnego przeglądu piśmiennictwa zgromadzonego w polskich i międzynarodowych bazach czasopism naukowych. Znalazły się tu zarówno źródła polskiej, jak też międzynarodowej literatury przedmiotu – dzieła medioznawcze, historyczne dotyczące ołtarza mariackiego oraz piśmiennictwa o ocenie jakości informacji. Na aparat naukowy opracowania składa się oprócz licznych przypisów fachowo sporządzona bibliografia – kilkaset pozycji (z podziałem na *Literatura naukowa*, *Publikacje i słowniki internetowe*, *Dzieła literackie i filmowe*, *Publikacje prasowe*, *Ustawy i akty prawne*).

²⁵ *Ibidem*, s. 307.

Końcowa część książki w formie Aneksu zawiera indeks osób-bohaterów, indeks kryteriów oceny jakości, tabele prezentujące szczegółowe wyniki przeglądu literatury w zakresie kryteriów oceny jakości informacji oraz tabele obejmujące pełne wyniki statystycznej walidacji narzędzia TULIP. Na samym końcu monografii umieszczono *Leksykon metodologiczny*, stanowiący poszerzenie opisu metodyki badań prezentowanych w ramach studium. Uzupełnia on niewątpliwie pod względem naukowym recenzowane opracowanie.

Uwagi krytyczne

Publikacja prezentuje nowatorskie rozwiązania metodologiczne oraz kompleksowe podejście do analizy jakości tekstów, co czyni ją unikalną pozycją w obszarze interdyscyplinarnych badań naukowych. Tematyka, jak również złożoność narzędzia badawczego odpowiadają aktualnym wyzwaniom w badaniach komunikacji społecznej i mediów. To wielka zaleta tej pozycji naukowej. Jednakże w tym miejscu uzasadnione wydają się także uwagi krytyczne, stanowiące nie tylko dobry obyczaj naukowy, ale i uprawnioną formę dyskusji badawczej.

Przedstawiona w książce bogata literatura przedmiotu, chociaż ma charakter interdyscyplinarny i międzynarodowy, wykazuje braki w cytowaniach czołowych polskich prasoznawców oraz medioznawców. Zabrakło też chociaż wzmianki o najnowszych polskich dokonaniach w zakresie dziennikarstwa jakościowego. Proponuję dokonać uzupełnień w drugim wydaniu publikacji.

Niektóre wykresy i tabele, szczególnie te umieszczone w aneksie, są mało czytelne i wymagają od odbiorcy zaawansowanej wiedzy z zakresu statystyki, aby właściwie zinterpretować prezentowane dane. Biorąc pod uwagę, że książka może służyć również jako materiał dydaktyczny dla studentów, doktorantów i młodych badaczy, rozszerzenie legend oraz dodanie szczegółowych objaśnień byłoby słuszne w kolejnym jej wydaniu. Taki zabieg zwiększy dostępność i zrozumiałość publikacji dla szerszego grona odbiorców.

W zakończeniu Autor słusznie postuluje konieczność automatyzacji narzędzia TULIP oraz jego udostępnienia na zasadach *open access*, co jest zgodne z obecnymi trendami otwartej nauki. Jednakże w książce brak jest precyzyjnych wskazań dotyczących zakresu i liczby badań, które powinny zostać przeprowadzone, aby osiągnąć ten poziom dojrzałości technologicznej. Uzupełnienie tej

części o szczegółowy plan dalszych działań badawczych, metody walidacji oraz wyzwania implementacyjne znacznie wzmocniłyby argumentację i wiarygodność tych prognoz.

Narzędzie badawcze TULIP wykorzystuje aż 16 odrębnych kategorii oceny jakościowej tekstów (materiałów prasowych), co niewątpliwie zwiększa szczegółowość analizy, lecz może równocześnie wydłużać i komplikować sam proces badawczy naukowca. W pracy brak większej dyskusji nad możliwością redukcji liczby kategorii poprzez analizę statystyczną korelacji lub regresji. Wprowadzenie takiej analizy pozwoliłoby zoptymalizować narzędzie, eliminując ewentualne redundancje, co miałyby pozytywny wpływ na efektywność i praktyczną użyteczność tego instrumentu.

Podsumowanie

Zważywszy na fakt braku badań w zakresie próby zastosowania najnowszych technologii AI w procesach ewaluacji jakości przekazów medialnych, należałoby w przyszłości pójść w kierunku zastosowania TULIP w połączeniu ze sztuczną inteligencją. Opracowane narzędzie może dzięki temu przynieść korzyści w ocenie i badaniach medioznawczych na szerszą i międzynarodową skalę. Publikacja świadczy o ogromnym nakładzie pracy badawczej, a przedstawione w niej wyniki są znaczące. Znajdujemy tutaj szerokie ujęcie historyczne i medioznawcze. Monografia posiada wymiar teoretyczno-praktyczny i przydatna będzie współczesnym dziennikarzom, doktorantom w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach oraz przyszłym badaczom prasy. Metoda TULIP niewątpliwie przyda się w badaniach jakościowych dotyczących problematyki historycznej, społeczno-kulturowej oraz artystycznej.

Konkludując, pomimo opisanych mankamentów, analiza krakowskich źródeł prasowych dotyczących unikalnego świadectwa kultury Krakowa oraz „jednego z najbardziej rozpoznawalnych obiektów kulturowego dziedzictwa Europy”²⁶ – dzieła Wita Stwosza, wnosi istotny wkład w rozwój nauki. Rzetelnie przygotowana pod względem naukowym i edytorskim książka stanowi opracowanie o charakterze interdyscyplinarnym. Autor z pasją badacza, prasoznawcy i zarazem opiekuna sztuki poprzez zastosowanie najnowszych technik wyszukiwania źródeł informacji w Internecie oraz własnej metody TULIP umiejętnie połączył przeszłość

---

²⁶ *Ibidem*, s. 367.

z terażniejszością. Docenić należy żmudną i czasochłonną kwerendę, którą przeprowadzono na rozproszonych zasobach wydawnictw, bibliotek i archiwów elektronicznych. Dysertacja przyda się nie tylko medioznawcom czy studentom dziennikarstwa, ale także historykom sztuki i wszystkim zainteresowanym dziedzictwem polskiej kultury.

Bibliografia / Bibliography

OPRACOWANIA

- Barbasiewicz O., Zaborski M., *Sound, Silence and the Difficult Heritage in the Realms of Remembrance: The Case of Europe and Asia-Pacific Region*, „Museology & Cultural Heritage / Muzeologia a Kulturne Dedicstvo” 2025, vol. XIII, no. 1, s. 5–26. <https://doi.org/10.46284/mkd.2025.13.1.1>
- Czarnik O.S., *Ideowe i literackie wybory „Robotnika” w latach 1918–1939*, Warszawa 1996.
- Czyżewski K., Walczak M., *Kościół Mariacki w Krakowie. 800 lat historii*, Kraków 2023.
- Der zweite Weltkrieg im polnischen und deutschen kulturellen gedächtnis. Siebzig jahre danach (1945–2015)*, Hrsg. J. Kałużny, A. Korzeniewska, B. Korzeniewski, Frankfurt am Main 2016.
- Dębicki J., *Filozofia sztuki Wita Stwosza w świetle średniowiecznej teorii atrium*, Kraków 2018.
- Dobrowolski T., *Wit Stwosz – Ołtarz Mariacki. Epoka i środowisko*, Kraków 1985.
- Dunin-Łasowicz K., *Ruch oporu w hitlerowskich obozach koncentracyjnych 1933–1945*, Warszawa 1979.
- Dunin-Łasowicz K., *Wydawnictwa Muzeów Walki i Męczeństwa*, „Dzieje Najnowsze” 1971, nr 4, s. 140–144.
- The Enemy On Display. The Second World War in Eastern European Museums*, eds Z. Bogumił, J. Wawrzyniak, T. Buchen, C. Ganzer, M. Senin, New York–Oxford 2015.
- Gackowski T., *Rzecz o metodologii badań medioznawczych*, „Studia Medioznawcze” 2010, nr 1, s. 151–168.
- Gackowski T., Łaczyński M., Majchrzyk Ł., Matyja A., Wiczorkowski M., *Skrypt do analizy zawartości prasy*, Warszawa 2007.
- Gajlewicz-Korab K., *Francuska prasa drukowana: narodziny, rozwój, era cyfrowa*, Warszawa 2018.
- Habielski R., *Niezlomni, nieprzejednani. Emigracyjne „Wiadomości” i ich krąg 1940–1981*, Warszawa 1991.
- Habielski R., *Wolność czy odpowiedzialność. Prasa i polityka w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2013.

- Historia Polski od-nowa. Nowe narracje historii i muzealne reprezentacje przeszłości*, red. R. Kostro, K. Wóycicki, M. Wysocki, Warszawa 2014.
- Hofman I., *Dziennikarstwo poważne w wydaniu księdza Adama Bonieckiego*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2017, t. LX, nr 4(232), s. 743–759. doi.org/10.4467/22996362PZ.17.043.8185
- Hözl C., *Wit Stwosch – Veit Stos*, München 2000.
- Kajtoch W., *Szkice językoznawczo-prasoznawcze*, Kraków 2016.
- Karpiński D., Wieczorek G., *Historia prasy o sporcie bokserskim w Polsce w latach 1956–2006*, Wrocław 2023.
- Kobielska M., *Patterns and Politics. Cultural Memory in Poland After 1989*, „Культура / Culture” 2014, s. 31–40.
- Kobielska M., *Polska kultura pamięci w XXI wieku. Dominanty. Zbrodnia katyńska, powstanie warszawskie i stan wojenny*, Warszawa 2016. https://doi.org/10.4000/books.iblpan.4490
- Kobielska M., *Warsaw, 2004 – Gdańsk, 2017. Evolution of the Polish Museum Boom*, [w:] *Difficult Issues. Proceedings of the ICOM International Conference 2017*, Heidelberg 2019, s. 105–115.
- Korzeniewski B., *Polskie muzea narracyjne o II wojnie światowej po 1989 roku*, „Kultura Współczesna” 2017, nr 2, s. 213–228.
- Korzeniewski B., *Transformacja pamięci. Przewartościowania w pamięci przeszłości a wybrane aspekty funkcjonowania dyskursu publicznego o przeszłości w Polsce po 1989 roku*, Poznań 2010.
- Kotowski R., *The Role of the Museum Library*, „Przegląd Biblioteczny” 2019, Special Issue, s. 65–72. https://doi.org/10.36702/pb.426
- Leksykon terminów medialnych*, red. K. Wolny-Zmorzyński et al., t. I–II, Toruń 2024.
- Leśniczak R., *Wizerunek prezydenta Andrzeja Dudy na łamach „Tygodnika Powszechnego” (2015–2020)*, Warszawa 2023.
- Lisowska-Magdziarz M., *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2004.
- Machcewicz P., *Muzeum*, Kraków 2017.
- Maj E., *Dziennikarki prasy dla kobiet w Polsce 1918–1939. Portret zbiorowy na podstawie publicystycznego samoopisu*, Lublin 2020.
- Maliszewski K., *Komunikacja społeczna w kulturze staropolskiej. Studia z dziejów kształtowania się form i treści społecznego przekazu w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Toruń 2001.
- Maliszewski K., *Obraz świata i Rzeczypospolitej w polskich gazetach rękopiśmiennych z okresu późnego baroku. Studium z dziejów kształtowania się i rozpowszechniania sarmackich stereotypów wiedzy i informacji o „Theatrum mundi”*, Toruń 1990.
- Mazur R., *Obraz Kościoła katolickiego w polskiej prasie komunistycznej w latach 1945–1956*, Kraków 2023. https://doi.org/10.12797/9788381389495
- Muzeum i zmiana. Losy muzeów narracyjnych*, red. K. Wolska-Pabian, P. Kowal, Kraków 2019.

- Myśliński J., *Uwagi o prasie polskiej przełomu XIX i XX w. jako źródle historycznym*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1974, t. XIV, nr 1, s. 5–26.
- Oficjalna prasa w PRL*, red. S. Ligarski, R. Łatka, Warszawa 2020.
- Olechowska P., *Krytyka mediów jako instrument jakościowego dziennikarstwa (przegląd stanowisk i teorii)*, [w:] *Współczesne media. Dziennikarstwo jakościowe*, red. I. Hofman, D. Kępa-Figura, M. Pataj, t. I, Lublin 2023, s. 145–155.
- Pamięć zbiorowa w procesie integracji Europy*, red. J. Łaptos, Kraków 1996.
- Pencakowski P., *Ołtarz Wita Stwosza w kościele Mariackim w Krakowie*, Kraków 2025.
- Pisarek W., *Analiza zawartości prasy*, Kraków 1983.
- Pisarek W., *Prasa nasz chleb powszedni*, Wrocław 1978.
- Polskie miejsca pamięci. Dzieje toposu wolności*, red. S. Bednarek, B. Korzeniewski, Warszawa 2014.
- Pomiędzy jubileuszami. Polityka historyczna w polsko-niemieckiej codzienności*, red. K. Ziemer, J. Andrychowicz-Skrzeba, Warszawa 2017.
- Raś D., *Muzeum wielu narracji*, Ząbki–Wadowice 2017.
- Raś D., *Prasa. Historia. Jakość. Studium metodologiczno-badawcze na temat publikacji prasowych wokół ołtarza Wita Stwosza w XIX, XX i XXI wieku*, Kraków 2024.
- Raś D., Woźniak M., *Ewangelicznie demokratyczna Polska. Śladami publicystyki ks. Ferdynanda Machaya*, Kraków 2021. <https://doi.org/10.15633/9788374389464>
- Śladkowski W., *Szkice polsko-francuskie XIX–XX wiek*, Lublin 2015.
- Śpiewak R., *Spółczesność – naród – państwo na łamach „Gościa Niedzielnego” (1923–1939)*, Katowice 2022.
- Tobera M., *„Wesołe gazetki” – prasa satyryczno-humorystyczna w Królestwie Polskim w latach 1905–1914*, Warszawa 1988.
- Woźniak M., *Świat wartości w krakowskiej prasie katolickiej. „Dzwon Niedzielnny” (1925–1939)*, Kraków 2023.
- Wójcicka M., *Medialne dyskursy (nie)pamięci zbiorowej*, Lublin 2023.
- Zaborski M., *Children During the Holocaust: Analysis of the Narrative Line of the Exhibition at the Jewish Museum Berlin*, „Museum & Society” 2025, vol. XXIII, no 2, s. 202–219. <https://doi.org/10.29311/mas.v23i2.4671>
- Zaborski M., *Dziecko wobec narracji Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie. Kluczowe wyzwania i dylematy*, „Muzealnictwo” 2025, nr 66, s. 29–35. <https://doi.org/10.69500/m.50>
- Zaborski M., *Obraz dziecięcych ofiar holokaustu. Rola fotografii w ekspozycjach muzealnych*, „Przegląd Socjologiczny” 2024, t. LXXIII, nr 1, s. 101–132. <https://doi.org/10.26485/PS/2024/73.1/5>
- Zaborski M., *Twarze cierpienia. Dzieci w linii narracyjnej Muzeum Getta Ryskiego i Holokaustu na Łotwie*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 2022, nr 16, s. 269–282.

Zawartość mediów czyli Rozważania nad metodologią badań medioznawczych, red. T. Gackowski, Warszawa 2011.

Ziębińska-Witek A., *Historia w muzeach. Studium ekspozycji Holokaustu*, Lublin 2011.

Ziębińska-Witek A., *Muzea wobec nowych trendów w humanistyce. Refleksje teoretyczne*, „Historyka” 2015, t. XLV, s. 97–115.

Ziębińska-Witek A., *Muzealizacja komunizmu w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2018.

Żychlińska M., Fontana E., *Museal Games and Emotional Truths: Creating Polish National Identity at the Warsaw Rising Museum*, „East European Politics and Societies” 2015, vol. XXX, issue 2, s. 235–269. <https://doi.org/10.1177/0888325414566198>

NOTKA O AUTORCE

Dr hab. Evelina Kristanova, prof. USWPS – medioznawczyni, historyczka prasy, teolożka, profesor Uniwersytetu SWPS w Warszawie. Członkini redakcji „Nasza Przeszość” oraz „Humanities and Social Sciences”, Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej, Society for the History of the Humanities, Centrum Badań nad Ekonomiką Miejsc Pamięci. Autorka i redaktorka 8 książek i 90 artykułów. Aktualnie realizuje ministerialny grant badawczy „Dokumenty i materiały do dziejów Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa, cz. II (kontynuacja), t. I–V plus 2” w ramach NPRH.

Zainteresowania badawcze: historia mediów, digitalizacja czasopism, instytucje kultury w Bułgarii.

ekristanova@swps.edu.pl